

Aristotelés, Metafyzika

Knihai.

Všichni lidé od přirozenosti (fysei) touží po vědění. Známkou toho je záliba v smyslových vjemech (aisthésis), v nichž si libují pro ně samy, aniž hledí k jejich potřebě. Zvláště to platí o vjemech zrakových. Neboť zraku dáváme přednost takřka přede všemi ostatními smysly nejen pro jeho praktický účel, nýbrž i bez ohledu na něj. A to proto, že tento smysl přispívá k našemu poznání více než smysly ostatní a že nám zjevuje většinu druhových rozdíů. Živé bytosti od přirozenosti mají schopnost vnímat. Ale u jedněch z vnímání nevzniká paměť, u druhých ano; proto jsou rozumově zdatnější a učenlivější než ty, jež si nemohou nic pamatovat. Rozumní, ale bez schopnosti učit se jsou živočichové, kteří nemohou slyšet zvuky, jako například včela a je-li ještě jiný takový druh živočichů. Avšak ti, kteří mají paměť a nadto ještě tento smysl, mají také schopnost učit se. Ostatní druhy živočichů se v životě řídí smyslovými jevy a pamětí, zkušenosti však nabývají jenom v malé míře; ale lidský život se projevuje ještě uměním (techne) a pojmovým myšlením (logismos). U lidí z paměti vzniká zkušenost; neboť mnohokrát opakovaný a pamětí uchovaný vjem téže věci nabývá významu zkušenosti. A zkušenost, jak se zdá, podobá se téměř vědění a umění; vědění a umění vzniká u lidí proto, že mají zkušenost. Vždyť, jak praví Pólos, zkušenost vytvořila umění, nedostatek zkušenosti však náhodu. Umění vzniká tím, že se z mnoha postřehů zkušenosti utvoří jeden všeobecný soud o podobných věcech. Tam tedy, kde běží o praktickou činnost, zdá se, že se zkušenost nijak nerozlišuje od umění, ba naopak vidáme, že na věc přijdou spíše lidé zkušenější než ti, kteří sice o věci mají pojem (logos), ale zkušenost nemají. To proto, že zkušenost je znalost jednotlivin, umění obecného, každá praktická činnost však a tvoření týká se jednotlivin. Lékař totiž neléčí člověka vůbec, nýbrž Kaliu nebo Sókrata nebo jiného takového jednotlivce. Jestliže tedy někdo má pojem bez zkušenosti a zná sice obecný pojem, ale nezná jednotliviny v něm zahrnuté, často učiní chybu v léčení. Neboť je to jednotlivina, jež se má léčit. Přece však míním, že vědění a porozumění náleží spíše umění než zkušenosti, a za moudřejší lidi zkušené pokládáme odborné znalce. Soudíme tak proto, že jedni znají příčinu, druzí nikoliv. Neboť lidé zkušenější sice vědí, že něco jest, ale nevědí, proč to jest; avšak oni vědí, proč to jest, i znají příčinu. Proto si také v každém oboru práce více vážíme vedoucích a myslíme, že více vědí a jsou moudřejší než prostí dělníci, poněvadž znají příčiny toho, co se koná... Proto se zdá, jak již bylo dříve řečeno, že člověk zkušený je moudřejší než ti, kdo mají jenom nějaký vjem, odborný znalec že je zase moudřejší než lidé zkušenější, vedoucí než prostý dělník, a že vědám teoretickým náleží moudrost ve větší míře než vědám poetickým. Je tedy zjevno, že moudrost je věda, jež vykládá jistý druh počátků.

KnihaiV.

Je druh vědy, jež zkoumá jsoucno jako jsoucno (TO ON HÉ ON) a to, co mu o sobě náleží. Tato věda není totožná s žádnou takzvanou vědou zvláštní. Neboť žádná jiná věda nepojednává obecně o jsoucnu jako jsoucnu, nýbrž každá si z něho vybere určitou část a zkoumá určení, jež jí náležejí, jako například vědy matematické. Ježto však hledáme počátky, tj. nejvyšší příčiny, je zjevno, že musí náležet určité přirozenosti o sobě. Jestliže tedy ti, kteří hledali prvky toho, co jest, hledali tyto počátky, musí také tyto

prvky náležet jsoucnu nikoli mimochodem, nýbrž pokud je jsoucnem. Proto je také naším úkolem, abychom zkoumali první příčiny jsoucna jako jsoucna.

Knihav.

Příčinou (AITION) se nazývá jednak to, z čeho jako ze součásti něco vzniká; tak je kov příčinou sochy, stříbro příčinou poháru a rovněž rod, k němuž ty látky náležejí. Jednak se tak nazývá tvar (EIDOS) a vzor (PARADEIGMA), to je pojem bytnosti, a pak i rody toho, jako například příčinou oktávy je poměr dvou ku jedné a vůbec pak číslo, a pak části obsažené v pojmu. Za třetí se příčinou nazývá to, z čeho nejprve pochází počátek (ARCHÉ) změny nebo klidu; tak například příčinou je rádce, a tak otec je příčinou dítěte a vůbec působící činitel je příčinou toho, co je působeno, a měnící činitel příčinou toho, co je měněno. Za čtvrté, příčinou je něco jako účel (TELOS), to je to, k čemu něco směřuje, jako například příčinou procházky je zdraví. Neboť na otázku, proč někdo jde na procházku, odpovídáme, aby zůstal zdravý; říkajíc to, jsme přesvědčeni, že jsme udali příčinu. Tak se příčinou nazývá i to, co se činností jiného koná a děje ještě uprostřed před dosažením účelu; (Metafyzika, kniha 5)

Jsoucno se vypovídá mnoha způsoby, jak jsme vyložili již dříve, kde byl uveden jejich počet. Neboť znamená, co je (TI ESTI) a toto zde (TODE TI), jiné jakost nebo kolikost anebo některou jinou kategorii. Poněvadž se však vypovídá tolika způsoby, je zřejmé, že prvním z nich je co je, čímž se označuje podstata (ÚSIÁ). Neboť chceme-li říci, jaké je to a to, říkáme, že je dobré nebo špatné, ale nikoli, že je dlouhé tři lokte nebo že je to člověk. Ale chceme-li říci, co je to, neříkáme, že je bílé nebo teplé, nýbrž že je to člověk nebo bůh. Ostatní se nazývá jsoucím proto, že je na takto jsoucím: kolikostí, jakostí, stavy nebo něčím jiným takovým.

Otázky a úkoly:

- 1) Vysvětli aristotelickou hierarchii stupňů poznání!
- 2) Jaké čtyři druhy příčin Aristoteles!
- 3) Co je předmětem metafyziky?